

Vadym Kholodenko – en stor virtuos möter Franz Liszt

Franz Liszt
(1811-86)

Tre konsertetyder
Il Lamento – La Leggerezza – Un sospiro

Fyra Valses oubliées

PAUS

Hector Berlioz.
(1803-69)

Symphonie fantastique
Transkribering för piano av Franz Liszt
Réveries - Passions (Drömmar - Passioner) – Un bal (En bal) –
Scène aux champs (På landet) – Marche au supplice (Marsch till schavotten – Songe
d'une nuit de sabbat (Drömmar om häxsabbat)

Vadym Kholodenko blev berömd genom vinsten 2013 i Van Cliburn-tävlingen i Texas. På finalen i tävlingen spelade Kholodenko en pianokonsert av Mozart till vilken han skrivit kadenser i flygplanet på väg till tävlingen. "Hans kadenser med fascinerande kontrapunktiska inslag visade på ett mod som bara en sann superstjärna äger", skrev en kritiker. Semifinalen var också något alldeles extra då Kholodenko spelade Franz Liszts otroligt virtuosa Transcendentala etyder med bravur. Liszts musik har blivit en viktig del i Kholodenkos mycket omfattande repertoar och denna konsert speglar olika faser i Franz Liszts liv och komponerande. Hans transkription av Hector Berlioz Symfonie fantastique tillhör otroligt nog den tidigaste. Hur kunde en 22-åring lyckas förflytta Berlioz komplexa partitur till pianot och tio fingrar? Det var en bedrift och det blev en de främsta transkriptionerna som överhuvudtaget gjorts. Den andra fasen är åren 1839-48 med konsertresorna som firad superstarvirtuos. Dit hör de tre virtuosa konsertetyderna. De fyra valses oubliées komponerade Liszt i slutet av sitt liv då han lite kommit i skuggan av svärsonen Richard Wagner. Med Vadym Kholodenkos virtuosa fingrar får vi uppleva hur mångfacetterad Liszts musik och hans personlighet är och vi får vara med om ett unikt möte mellan två gigantiska romantiker i en fantastisk symfoni.

Det är naturligt att dela in Franz Liszts liv i tre perioder. 1. 1813-39 – vägen mot en ojämförlig virtuositet. 2. 1839-48 – konsertresorna som firad superstar. 3. Från 1848 i Weimar som grand old man, kompositör, dirigent, pedagog och skriftställare.

Kvällens program speglar dessa tre perioder. Etyderna är från mellanperioden och de publicerades under titeln *Trois caprices poétiques*, vilket pekar på att Liszt ville skriva etyder som kombinerade tekniska utmaningar med poetiskt innehåll, precis som Chopin. Liszt betecknade verken nr 1-3, men de fick sedan namn för att gynna försäljningen. Nu är de kända som *Il Lamento*, *La Leggerezza* och *Un Sospiro*. *Il Lamento* (Klagan) presenteras, efter en kapriciös inledning, det fallande suckande fyrtonsmotivet som bär upp hela denna längsta av Liszts etyder. *La Leggerezza* (Lättheten) är inte på något sätt lätt att spela. Fokus ligger på snabba virtuosa och smidiga löpningar i bl.a. terser och sexter. Den mest berömda av etyderna är den tredje, *Un Sospiro* (En suck). Över ett harpliknande ackompanjemang fördelat på bägge händer bildar toppnoterna en melodi som höger och vänster hand turas om att spela. Liszt spelade ofta *Un Sospiro* vid sina framträdanden.

Sommaren 1881 råkade Franz Liszt falla så svårt i residenset i Weimar att han blev sängliggande i åtta veckor. Han hade gott om tid att reflektera över sitt liv och sin musik. Strax efter olyckan skrev han den första *Valse oubliée* (Glömd vals) och den fjärde blev klar 1884. När man lyssnar till valserna får man en dubbel upplevelse, både en känsla av doft från en glömd genre, salongsvalsen, och samtidigt en föraning om vart musiken skulle ta vägen efter Liszts död. Tonspråket är oförutsägbart, ibland fragmentariskt, ibland atonalt. Det kan nästan låta som om man letar efter en melodi men inte riktigt kommer ihåg den, den är nästan bortglömd. Den första valsen är den enda som blivit en del av standardrepertoaren och till det bidrog säkert Vladimir Horowitz inspelning från 1949.

Några verk har skrivit in sig i musikhistorien genom sin nyskapande originalitet. Vi kommer ihåg när de uruppfördes och känner t.o.m. till viktiga personer som var i publiken. Beethovens tredje symfoni, *Eroica*, uruppförd 1805 i Wien, Igor Stravinskijs *Våroffer* i Paris 1913 och George Gershwins *Rhapsody in Blue* i New York 1924 är några och till dessa måste läggas Hector Berlioz *Symphonie fantastique* i Paris 1830. Symfonin kom till bara tre år efter Beethovens bortgång och för premiärpubliken måste musiken ha verkat komma från en annan planet. Tidigare hade de flesta kompositörer på något sätt utgått från pianot. Från en fyrstämmig sats med en harmonik och instrumentation som framhävde formen. Här fanns melodier utan harmonier, klanger som var helt nya och en form som kändes helt fri från de gamla formerna sonatform eller rondo. Och dessutom musik som skulle gestalta en historia. Musikvetare har länge diskuterat hur Berlioz kunde gestalta symfonin. Han kunde ju inte spela piano! Han var gitarrist och på gitarren får man inte en känsla för hur orkestern kommer att låta. Konstigt nog har man inte tänkt tanken att Berlioz hade en fantastisk klangfantasi och kunde höra klangerna i sitt huvud! Inte via pianot. För publiken var det också en ny tanke att kombinera en handling i ord med musik. Visserligen fanns en förebild i Beethovens sjätte symfoni, *Pastoralsymfonin*, men Berlioz är mer detaljerad i sin handling.

Den biografiska bakgrunden är följande: Året är 1830 och den 26-årige Hector Berlioz hade blivit blyxtförälskad. Han skrev till en vän: "Hon är fortfarande i London men jag känner hennes närvaro." "Hon" var Harriet Smithson, en irländsk Shakespeareaktris med modest skådespelartalang men med en magnetisk utstrålning. Berlioz hade uppvaktat henne intensivt på alla möjliga sätt utan att få något gensvar. Men Harriet blev intresserad av den galne uppvaktaren och smickrad av att Hector beskrev sig som paralyserad av passionen. Den störde hans kreativitet så att "den stora symfonin" han hade börjat skriva kom av sig fram till att Harriet kom tillbaka till Paris. Den första versionen av Symphonie fantastique blev klar på våren 1830. Premiären i maj fick skjutas upp. Partituret var inte var klart och repetitionerna blev kaotiska.

Symphonie fantastique fick i stället sin urpremiär i Paris den 5 december 1830 och då satt den 19-årige Franz Liszt bland premiärpubliken fullständigt hänförd av musikens originalitet och kraftfullhet. Några år senare, 1833, tog han som sin uppgift att transponera symfonins oerhört komplexa partitur till piano och 10 fingrar. Symfonin hade inte publicerats, den hade förblivit okänd. Liszt ville på alla sätt hjälpa Berlioz som även hade det svårt ekonomiskt. Liszt betalade trycket av sin pianoversion och han spelade symfonin på konserter för att göra den känd. Vid en orkesterkonsert i Paris, arrangerad av Liszt, då Berlioz dirigerade sin Symphonie fantastique, satte sig Liszt, när orkestern hade spelat de sista tonerna, vid flygeln och spelade sin version av Marsch till schavotten. Liszts kraftfulla spel gjorde ett oförglömligt intryck på åhörarna och överglänste t.o.m. orkesterversionen!

Här är ett litet sammandrag av Berlioz egen presentation av innehållet vid uruppförandet:

I. Drömmar - Passioner. Första satsen har två delar, ett kort Adagio som följs av ett Allegro. Huvudpersonen är en konstnär begåvad med en livlig fantasi. Den älskades melodi uppenbarar sig för första gången i Allegrot och konstnären översköls av starka känslor. passioner, ömhet, svartsjuka, raseri och fruktan.

II. En bal. Hjälten är på en stor bal, men det upphetsande sorlet förmår inte distrahera honom. "Hon" uppenbarar sig bland de virvlande dansande.

III. Scen på landet. Efter ett upprört känslösvall befinner sig hjälten på landet med hopp och förtröstan om att hans känslor är besvarade. Han hör hur två herdar spelar en melodi som kallar samman korna. Musiken försätter honom i njutningsfulla drömmar.

IV. Marsch till schavotten. Han försöker förgifta sig med opium och får fruktansvärda drömmar om att han dödat sin älskade. Han ska avrättas, och t.o.m. få bevittna sin egen avrättning. Marschen avbryts och hennes melodi återkommer – men bilden utplånas när bilen faller.

V. Drömmar om en häxsabbat. Han befinner sig mitt i en häxorgie omgiven av trollkarlar och monster. Den älskades melodi, som haft en nobel karaktär, är förvandlad till en skamlig dryckesvisa. Det är den älskade som har kommit till den svirande festen för att hjälpa till med begravningen av hennes offer. Klockorna klämtar, en kör av brassinstrument sjunger Dies Irae som blandas med den vilda orgien. Visionen kommer till ett slut.

Senare blev Berlioz mer osäker på om det var en bra idé att berätta "handlingen" och kortade av texten betydligt. Robert Schumann skrev en insiktsfull analys av symfonin och skrev bl.a. att det är riskabelt med program eftersom ögat dominerar över hörseln och det medför att man inte lyssnar noga på musiken.

Vadym Kholodenko växte upp i Kiev, Ukraina, och började spela piano som sexåring. Han visade tidigt en ovanlig talang och som trettonåring gav han konserter i flera länder. Efter studierna i Kiev fortsatte Kholodenko på det berömda Tjajkovskijkonservatoriet i Moskva. Han fick inte bara guldmedaljen när han vann Van Cliburn-tävlingen utan också flera andra utmärkelser. Hans repertoar är i dag ojämförligt stor och bred. Hans inspelningar har lovordats i fackpressen bl.a. med Editor's Choice i BBC Music Magazine och med franska Diapason d'or. Inspelningen av Beethovens Diabellivariationer kopplad med Frederic Rzewskis moderna variationsverk The People United Will Never Be Defeated! har av en enhällig kritikerkår hyllats: "Ren virtuositet och magisk klangpalett" – ord som väl täcker Kholodenkos pianoartisteri. Han är 39 år, gift med violinisten Alena Baeva, bor numera i Luxemburg och spelar i hela världen. Han ersatte Yuja Wang på en konsert i Wien för någon tid sedan.